

FOTOGRAFIJE REUTERS

PROFESIJA NOVINAR

SLOBODNI NOVINAR, SLOBODNA META: Sampat Lakmal de Silva, Kolombo (Sri Lanka), avgust 2006.

Na nišanu

Nova studija Međunarodnog instituta za bezbednost medija otkriva da novinare ubijaju više nego ikada, a zemlje bivše Jugoslavije svrstane su na osmo najopasnije područje na svetu

JESTE LI ČULI ZA IVANA SAFOROVA? Ovaj novinar moskovskog lista "Komersant" ispao je kroz prozor svog stana sa petog sprata usred rada na priči o tajnoj prodaji ruskog oružja Siriji; vlasti su ga lepo upozorile da se okane tog posla. Šest meseci ranije, ubijena je njegova koleginja iz "Nezavisimaje gazete" Ana Politkovska, za koju ste verovatno čuli, jer je o njoj pisala i međunarodna i domaća štampa. Za razliku od nje, Saforov nije bio poznat izvan domovine, pa nema međunarodnog pritiska da se njegova smrt rasvetli (vodi se kao samoubistvo pod prinudom). Gotovo je sigurno, međutim, da ni u jednom ni u drugom slučaju niko neće odgovarati. Ubijeni novinara, naime, u velikom delu sveta nije greh, i ukoliko se ne radi o svetski poznatoj osobi najčešće nema ni istrage, kaže se u tek objavljenom studiji Međunarodnog instituta za bezbednost medija (*"Killing the Messenger"*, INSI, Brisel 2007). Prema toj studiji, tačno hiljadu novinara ubijeno je na zadatku tokom poslednjih deset godina, približno po dva nedeljno, i to uglavnom namerno i skoro uvek nekažnjeno.

Međunarodna novinarska udruženja redovno izdaju godišnje izveštaje o broju novinara koji su stradali u proteklih dvanaest meseci, ali pomenuta studija, koja se bavi sveobuhvatnom analizom profesionalnog rizika u dužem vremenskom periodu, otkriva neke nove i veoma zabrinjavajuće trendove. Najpre, u novinarske žrtve ovaj put je ubrojano i tehničko osoblje u medijima (prevodioci, vozači, organizatori...) koje najčešće ne spominju na svečanim akademijama povodom Svetskog dana slobode štampe. Zatim, relativno mali broj žrtava otpada na ratne dopisnike stradale u borbenim zonama. U dve trećine slučajeva novinare ubijaju u miru, ispred kuće ili redakcije, ponekad u samoj redakciji. Safarov i Politkovska su tipični primeri, ali ima i gorih: Žan-Leopold Dominik, haićanski radio-komentator, ubijen je u studiju, pred mikrofonom.

Oba primera navedena na početku ovog teksta su iz Rusije, ali Rusija (88 ubijenih) je tek drugo najopasnije mesto za novinare u svetu: prvo je ubedljivo Irak, sa 138. Slede Kolumbija, Filipini, Iran, Indija i Alžir,

a zatim zemlje bivše Jugoslavije, Meksiko i Pakistan. Zanimljivo je da je, osim Iraka, samo jedno područje od prvih deset – naše, sa 32 mrtva – u protekloj deceniji bilo u ratu, dok u ostalima zvanično vlada mir. U otprilike polovini slučajeva (456) novinari su bili upucani; ostali su izbodeni, dignuti u vazduh, namrtvo premlaćeni, mučeni, gaženi automobilom, nestali bez traga ili obezglavljeni (u četiri slučaja). Devedeset odsto žrtava su lokalni novinari, svoji na svome, dok je tek svaki deseti strani dopisnik. U izveštaju se sumorno konstatuje da ovaj podatak "ilustruje uvreženu izreku da su sve vesti lokalne".

Ovo pogotovo važi za Irak, gde se smrt lokalnog novinara (kao, uostalom, bilo kog Iračanina) gotovo i ne beleži kao vest: broj mrtvih među novinarima od početka američke invazije (ukupno 110, od toga 84 Iračana) uveliko je premašio medijske žrtve iz vijetnamskog rata, koji je trajao dvadeset godina. Neutvrđen broj je ubijen od strane američkih okupacionih vlasti, ali se istraga vrši tek ako je reč o poznatom novinaru ili moćnoj medijskoj kući. U jednom od najpoznatijih incidenata iz vremena invazije, američki tenk je gađao dopisništvo Rojtersa u hotelu "Palestina" u Bagdadu i ubio dva kamermana, Španca i Palestinca. Vojska je istražila slučaj i zaključila da je ubistvo bilo "nenamerno, mada ne i neizbežno"; niko nije odgovarao. Tek nedavno je otkriveno da su ekipu televizije ITN (novinara Terija Lojda, kamermana Freda Neraka i prevodioca Huseina

Osmana) marta 2003. ubili američki vojnici, a ne irački, kao što je rodbini rečeno. I opet, niko nije pozvan na odgovornost.

Verovatno najmučniji deo izveštaja opominje da je ubistvo novinara najčešće zločin bez kazne. Od 657 slučajeva u kojima su novinari ubijeni namerno, samo je četiri odsto sudski obrađeno i neko je zbog toga odgovarao, dok u 573 istraga nije ni vođena. Pa čak i u retkim slučajevima u kojima su ubice osuđene radilo se isključivo o izvršiocima, dok organizatori i naručioc ostaju van domašaja pravde. Dva dobro poznata primera iz Srbije – ubistva Slavka Ćuruvije i Milana Pantića – govore sami za sebe. Tu nema traga ni izvršiocima ni nalogodavcima, a javnost je tek nedavno saznala da je slučaj Ćuruvije pred osmogodišnjicu ubistva još uvek u predistražnoj fazi. Od 1. januara 2000. godine do danas niko u Rusiji, Kolumbiji i na Filipinima nije uhapšen zbog ubistva novinara, iako ih je u tom periodu smaknuto više od pedeset.

Ova sumorna statistika ipak ne daje odgovor na pitanje zašto se u poslednjih deset godina položaj novinarske profesije toliko pogoršao, uprkos opštem zaklinjanju u slobodu govora i rastućoj finansijskoj i političkoj moći velikih medijskih kuća. Izveštaj navodi nekoliko razloga: jedan je to što se priroda oružanog sukoba promenila. Konvencionalni konflikti, u kojima na svim stranama postoji jasan lanac komande, ustupili su mesto “sukobima niskog intenziteta” u kojima neke ili nijedna strana nisu međunarodno priznate i ne drže se nikakvih pravila. Sem toga, danas ima mnogo više država koje su to samo po imenu, dok u stvarnosti ne postoje funkcionalne institucije, a zakoni se ignorišu (Somalija, Kolumbija, Haiti, Gvatemala...). Razlika između novinara, borca i civila se zamutila: borci u modernim ratovima često su u civilu, a novinari u uniformi. Ideja da se novinari imaju smatrati neutralnim posmatračima sukoba, koja je i ozvaničena u nekoliko međunarodnih konvencija, praktično je napuštena. Primer novinara katarske televizije Al Džazira iz iračkog rata (vidi okvir) jasno govori o tome da je za Ameriku, kao “lidera slobodnog sveta”, ovaj princip zvanično prestao da važi 11. septembra 2001, a nezvanično nešto ranije. Kako onda očekivati od belosvetskih diktatora, gospodara rata i gerilaca da poštuju neutralnost štampe?

U stvari, već bombardovanje zgrade Radio televizije Srbije od strane NATO 1999. godine, kada je poginulo šesnaest ljudi, bilo je zlostul-

“Mi novinare ne poštujemo uopšte”

Priča novinara Al Džazire koji je u novembru 2003, nekoliko meseci nakon invazije na Irak, imao blizak susret sa okupacionim snagama, govori o odnosu američke vojske prema novinarima.

“Priveli su me u vojnu bazu i tamo me je dočekao ogroman američki vojnik i rekao ‘Dobro došao’. Nabili su mi kapuljaču na glavu i lisice na ruke. Morao sam tako dugo da stojim u stavu mirno. Bilo mi je hladno, a kapuljača je odvratno smrdela.

Onda su me odveli na ispitivanje. Skinuli su mi kapuljaču i slikali me. Pitali su me ko me je poslao i šta znam o situaciji na terenu. Sve sam im ispričao, ali oni su rekli: ‘Lažeš i bićeš kažnjen.’ Vredali su me. ‘Nemoj da se nadaš da ćeš se izvući zato što si novinar. Mi novinare ne poštujemo uopšte. Samo lažete i bunite narod!’

Skinuli su mi košulju, udarali po leđima i šutirali, uz nove uvrede. Rekli su mi da sam lažov i terorista i da će me poslati u Gvantanamo. Rekli su mi da nikada više neću videti porodicu. To su bili Amerikanci u uniformama, a jedan Egipćanin im je bio prevodilac.

Tukli su me kad god sam pokušao da zaspim. Puštali su mi glasnu muziku iz kasetofona na uvo neprestano dva dana. Na kraju su mi rekli da su završili sa mnom i da me šalju u Gvantanamo. Strpali su me u bela civilna kola i odvezli u vojnu bazu u Samari. Ostao sam vezan u kolima dva ili tri sata, dok me nisu izvukli i bacili u blato. Čuo sam helikopter i onda sam morao da puzim do njega dok me nisu ukrcali, a sve vreme su me šutirali u zadnjicu. Sleteli smo na bagdadski aerodrom. Tu su mi skinuli lisice i ponovo me ispitivali. Ovoga puta su me manje vredali, ali su mi uzeli otiske i skenirali oči. Dali su mi cebe i nešto da pojedem i zatvorili u ćeliju.

Posle dva dana su me izvukli i opet mi stavili kapuljaču i lisice. Odveli su me u drugu zgradu, gde se tretman ponovo promenio: tukli su me kundacima i psovali. Niko me više ništa nije pitao.”

Novinar Al Džazire je na kraju prebačen u zloglasni zatvor Abu Graib. Pušten je krajem januara 2004, nakon mesec i po dana torture.

MEĐU ŽRTVAMA: Novinarka Ana Politkovskaja, snimatelj Asvan Lutfalah, Rojters

na najava ove promene. Opravdanje je bilo da je RTS “bio u funkciji Miloševićeve propagande, pa stoga deo ratne mašinerije i legitimna meta”, ali je, nažalost, mali broj međunarodnih profesionalnih asocijacija i organizacija za ljudska prava smoglo snage da osudi ubistvo srpskih kolega. Odatle pa do topovskog pucnja u Rojters i višekratnog bombardovanja Al Džazire je samo mali korak.

Postoje još neki faktori: rastuća bezdušnost medijskih kuća koje tretiraju saradnike (naročito spoljne i lokalne) kao potrošnu robu, te opšti pad kredibiliteta novinarske profesije, za šta su bez sumnje dobrim delom krivi i sami novinari. “Ono što je zajedničko svim žrtvama je da su verovali u važnost javne reči ali nisu, bar većina njih, očekivali da zbog toga poginu”, kaže se u izveštaju. “Verovali su da rade častan posao.”

Na kraju se, naravno, postavlja pitanje šta da se radi da se ovaj sumorni trend ne nastavi. Izveštaj predlaže nekoliko stvari: pozivanje na rezoluciju Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija 1738 (iz decembra prošle godine) koja definiše status novinara u oružanim sukobima i stavlja ih pod zaštitu Ženevske konvencije, insistiranje na obavezama poslodavaca, odgovornije ponašanje novinara... Prošle godine, ukupan broj ubijenih novinara je nešto manji nego prethodne dve, koje su bile rekordne. I to je neka nada. ×

DEJAN ANASTASIJEVIĆ